

KAI ŽEMAIČIUOSE VYSKUPAVO MERKELIS GIEDRAITIS

/Iš S. Maziliausko knygos „Merkelis Giedraitis“/

KELMĖS RAJONO CENTRINĖ BIBLIOTEKA

1991 m.

KAI ŽEMAIČIUOSE VYSKUPAVO MERKELIS GIEDRAITIS

Lietuviškoji istorija, kultūra ir jos menai po Antrojo pasaulinio karo tarsi susidvejinę: tarybiniam ideologams stropiai saugant melo tvirtovę čia, mūsų gimtojoje žemėje, daug kas įgavo iškreiptą vaizdą, tiesos kibirkštėlės sunkiai tepasiekdavo eilinį pilietį. 1944 m. vasarą ir rudenį, pagrįstai bijodami raudonojo teroro, iš Lietuvos pasitraukė apie 60000 žmonių. Daugiausia lietuvių išvyko į JAV. Tam buvo objektyvių priežasčių, Australija, Kanada ir kitos šalys įsileisdavo tik raumenų darbo jėgą, o JAV imigracinė politika buvo lankstesnė. Nenuostabu, kad čia ir susikoncentravo išeivių kultūrinis gyvenimas.

Ilgai tarp kūrėjų čia, Lietuvoje, ir ten už Atlanto, žiojėjo neperžengiama bedugnė. Dabar jau galime pasidžiaugti, kad abi pusės pradėjo susikalbėti, ir mes savo dvasią galime praturtinti tuo kas iš tiesų talentinga ir yra išaugę iš mūsų visų bendros šalies.

Nemaža išeivių leidinių jau spėjo perspausdinti ir mūsų leidyklos, o kai ką patys amerikietiškieji lietuviai siunčia mums dovanų. Praėjusiais metais didelę knygų ir periodinės spaudos siuntą iš Čikagos gavo M. Mažvydo Nacionalinė biblioteka. Dalelė leidinių, juos paskirsčius visiems Lietuvos rajonams, parkeliavo ir į Kelmės centrinę biblioteką. Jų tarpe fotografuotinis garsusis Kudirkos „Kūdikis“, „Varpas“ (1889–1905). Maldeikio P. Mykolas Krupavičius, Maldeikis P. „Moderniosios pažangos problemos“ ir kt. O ypatingą kelmiškių susidomėjimą, manyčiau turėtų sukelti G. Maziliausko knyga „Merkelis Giedraitis“ apie žemaičių vyskupą, kunigaikštį, Vilniaus akademijos prorektorį, ir apie jo laikmetį, daug kur susikertantį su Kelmės rajono ir paties miesto istorija.

Kai Merkelis Giedraitis buvo paskirtas žemaičių vyskupu, ėjo XV šimtmetis. Išvykdamas į Žemaitiją iš Vilniaus, naujasis vyskupas išprašė kelis lietuvių kunigus vežtis su savimi darbui žemaičiuose. Jie važiavo tiesiausiu keliu: iš Kauno turėjo pasiekti Raseinius, o iš ten per Kražius – Medininkus. Kražiai tada buvo žemaičių seniūnijos sostinė. Bekeliaujant Giedraitis prisiminė apie savo pirmąjį žygį į Medininkus 1417 metais. Tam žygiui tada vadovavęs pats Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas. Su juo – nemažas būrys aukštų dvasininkų. Kai grupė pasiekė Kražius, jie čia ilsėjosi po ilgos kelionės, apsistoję pas žemaičių seniūną Mykolą Kęsgailą. Jų pamatyti čia buvo susirinkusi didelė minia žmonių, atkeliavusių iš tolimiausių apylinkių. Į juos prabilo Vytautas Didysis ir prašė visų apsikrikštyti, kaip ir jis pats yra tai padaręs, ir kad visa Lietuva darosi krikščioniška, o jis keliauja į Medininkus su šiais krikščioniško tikėjimo vadovais įsteigti ten krikščionybės centrą žemaičiams.

Po to kalbėjo Vilniaus vyskupas ir aiškino pagrindines naujojo tikėjimo tiesas. Kęsgaila jau buvo pastatęs bažnyčią Kražiuose, bet katalikų ten buvo nedaug. Vyskupas prašė sueiti į bažnyčios šventorių tuos, kurie nori krikštytis. Didesnė minios dalis tuojau ten suėjo. Šventoriuje žmonės buvo surikiuoti eilėmis. Abu vyskupai ir juos lydėjusieji kunigai ir Kražių bažnyčios kunigas kiekvieną jų atskirai pagreitintai krikštijo. Visų priekyje stovėjo Vytautas Didysis su savo aukštaisiais palydovais – liudijo jų krikštą ir buvo jų visų krikštatėvis.

Po krikšto visi susirinko į bažnyčią pasimelsti. Vyskupas atkalbėjo garsiai trumpą, padėkos maldą Viešpačiui už krikšto malonę ir paprašė visus kartu, kurie jau moka kalbėti drauge su juo Apaštalų tikėjimo išpažinimą: „Tikiu į Dievą Tėvą“ ir viešpaties maldą: „Tėve mūsų“. Iš visų garsiai kalbančių tas maldas, labiausiai išsiskyrė drąsiai ir aiškiai Vytauto sakomi žodžiai. Pabaigoje vyskupas sveikino krikštą priėmusius ir ragino toliau gilintis į tą tikėjimą pas vietos kunigą. Išeinant iš bažnyčios, ant šventoriaus stovėjo būrelis iš pasilikusių: jau apsisprendę, ir jie prašėsi būti krikštijami.

Dabar vėl M. Giedraitis panorą užsukti į Kražius, nors ten jiems nakvynės ir nebus: viskas buvo pono nusavinta ir kunigas išvarytas. Tad apvažiavo bažnyčią ir kitoje miestelio pusėje gražią koplyčią. Visoks bažnytinis turtas čia buvo atimtas. Nebeliko čia nei to galingojo žemaičių seniūno Kęsgailos, kurio giminė 122 metus kieta ranka valdė žemaičius, susikrovusi daug turto, kurį jau išsidalino giminės, jų paskutiniajam, Stasiui Kęsgailai, mirus.

Tapęs žemaičių vyskupu M. Giedraitis su dideliu užsidegimu darė sielovados darbus, ir jis teikė didžiulį pasitenkinimą. Jo darbas ir pavyzdys – labiau rūpintis savo ganomaisiais. Giedraitis stengėsi nė vieno kunigo neprarasti, visus kaip nors pakęsti, artimai globoti ir kunigiškai kelti. Daug rūpesčio jam kėlė toks Katarskis. Dėl jo gero išsimokslinimo Giedraičio pirmtakas, vyskupas greitai Katarskį padarė kanauninku ir paskyrė dirbti Kurijoje, tačiau šis savo pareigas atliko nerūpestingai.

Katarskis buvo poniškas ir norėjo patogaus gyvenimo. Jis tikrai tikėjo į Dievą, bet norėjo ir šio pasaulio malonumais pagyventi, o tie dalykai jį atitraukdavo nuo sielovados pareigų. Vyskupas įtikinėjo, kad kunigystė yra nepaprastos pareigos, o ne profesija gyvenimui. Kunigas turįs pratintis prie nepriteklių ir tenkintis mažu kuo iš šio pasaulio.

M. Giedraitis perkėlė Katarskį į Kelmę – tegu pajunta truputį trūkumų. Gal tada jis pasidarys truputį paprastesnis, artimesnis liaudžiai, kuri iš tiesų myli kunigus. Kelmės klebonas turėjo pragyventi iš aukų, o aukoms gauti tenka būti paslaugesniam, draugiškesniam, uolesniam pareigose. Vytauto užrašytąją žemę klebono pragyvenimui nusavino Kelmės dvaro ponas. Vytauto valstybinis Kelmės dvaras jau ėjo iš rankų į rankas. Kleboną išlaikė liaudis ir smulkieji bajorai, o tie duodami žiūri, kiek jis kunigiškai yra vertas.

Kunigaikštis Solomereckis buvo gavęs Kelmę, vesdamas Lietuvos kanclerio Glebavičiaus dukterį. Jis bažnyčią ir kleboniją paliko dar nenusavinęs, nes neturėjo ką su ja, nusavinta, daryti: kalvinų Kelmėje dar

nebuvo, o uždarytą laikyti, kaip kai kurie didžiūnai darė, gal, privengė būdamas ateivis.

Išleisdamas į Kelmę, vyskupas savo nurodymų pabaigoje vėl pakartojo: – pasistenk atversti susimaišiusius Solomereckius, ten vieni pasimetę – prie tokių vienišų yra lengviau ir prieiti. Už tokį gerą darbą ne tik Dievas gausiai atlygins, bet ir Solomereckis – sugrąžins nusavintąsias žemes, gal ir daugiau pridės, nes tų žemių jis turi ten apsčiai. Jam atvykęs tuojau prisistatyk, nes jis vis tiek tebeturi paveldėtas patronato teises. Tegu Dievas tave laimina ir nuo visokio blogio apsaugoja...

Kelmėje Benediktas Katarškis pasijuto prislėgtas ir niekam nereikalingas. Nuėjus į Kelmės dvarą, jam buvo pasakyta, kad ateitų rytoj – ponas neturi laiko. Kitą dieną ponas jį valandėlei priėmė. Kalbėjo išdidžiai, kaip su savo tarnautoju. Pakartodamas pasakė, kad bažnyčią ir kleboniją užlaikytų gerai, kad tik laikinai jis leidžia tuo naudotis, kol pasistatys savo arba iš jo nupirks šitą. Jis pasakysiąs vėliau, kiek turės mokėti nuomos.

Niekas Katarškio Kelmėje nelaukė. Valstiečiai, turėję išdidžių kunigų laikėsi nedrąsiai. Jausdami jo rankas ištiestas aukoms, Kelmės apylinkių bajorai laikėsi nuošaliai. Tik viena našlė Muškotienė iš Dirvėnų dvarelėlio parodė jam geros širdies. Tačiau šios duktė Uršulė vėliau pražudė Katarškį: vedęs Uršulę, jis perėjo į kalvinų tikėjimą, tačiau ir reformatai Katarškiu buvo nepatenkinti. Galų gale jis ėmė rodyti išėjęs iš proto ir buvo parūpinta sugrąžinti Katarškį pas jo kilmės žmones į Lenkiją. Aišku, Katarškis kaip po toks mus mažai tedomintų. Tačiau per jo ir jo žmonos Uršulės meilės nutikimus prieš mūsų akis išskyla ne vienas ryškus to meto Kelmės vaizdas. Štai gana detalus Muškotienės sodybos aprašymas leistų daryti kai kurias etnografines prielaidas apie to meto Kelmės apylinkių smulkiųjų dvasininkų gyvenimo būdą ir tvarką.

„Dirvėnų sodyba atrodė kaip parkas: iš visų pusių buvo apsupta aukštais medžiais, kurie dengė sodus ir pastatus nuo žvarbių vėjų ir teikė jaukią ramybę ten gyvenantiems.(...). Netoliese, jų lauko pakraštyje, buvo jiems priklausantis trejų valstiečių kaimas – Dirvėnukai, žmonių vadinami Dirvoniukais. Sodybos pastatai buvo surikiuoti taip, tarsi čia būtų keturkampė tvirtovė, su gyvenamuoju namu priekyje ir vartais įvažiavimui į uždarytą kiemą. Apskritas keliukas pavažiavimui pro priekinėmis durimis, apibėgantis aplink didelį, apskritą gėlių kliobą, kurio pačiame centre augo išbėginis, tiesus beržas su paukščių inkilėliu. Prie durų buvo erdvi, atvira veranda, apsupta dekoratyviniais krūmais, kurie šiuo metu baltavo savo rudens grožiu – daugybe baltų pūslyčių, lyg baltais karolėliais buvo padengti.

Būta turbūt nemaža avių bajorų ūkiuose ir mokėta iš avienos pasigaminti gardžių patiekalų. Vienu iš jų kaip tik ir vaišina Uršulė per pirmąjį Katarškio atsilankymą jų namuose:

„Jau seniai, kai jis buvo ragavęs taip gardžiai paruošto kepsnio – stirnienos, nė nenujausdamas, kad čia yra tik aviena, išmarginta ir taip skaniai iškeptą, – kaip didžiųjų iškilnių medžioklinis kepsnys. Ūkiuose buvo dienos avienos mėsdžio.“

Ilgèliau pabuvęs Kelmėje, Kataraskis ima artimiau bendrauti ir su Solomereckiais. Iš šių susitikimų aprašymų aiškėja gana ryškus Kelmės klebonijos, dvaro, viso Kelmės miestelio vaizdai, bei religinių idėjų kova Kelmėje.

„Kitą rytą prie klebonijos staiga sustojo Salomereckio karieta. Dideliais, įmantriai susuktais ūsais, kunigaikštis Solomereckis apžiūrino kleboniją iš lauko. Kataraskis išbėgęs nuolankiai su juo sveikinosi. Solomereckis metė jam ilgą, tiriantį žvilgsnį:

- Kaip jautiesi Kelmėje?
- Neblogai, Jūsų Prakilnybe.

Kelmę visi mėgsta. Ją ir Didysis kunigaikštis Vytautas buvo pamilęs ir viską čia darė gerai. Net ir kleboniją tokią yra pastatęs. Tik pažiūrėk į tas priekines kolonas – tai sostinės iškilmingasis stilius, – gyrė ir džiaugėsi savo nuosavybe Solomereckis.

Kviečiamas į vidų atsisakė – jis bjaurisi svetimo lizdo kvapais, jis nori tik bažnyčią apžiūrėti, nes ką nors jis turės daryti su ja. Nuvestas bažnyčion, jis ilgai vaikštinėjo ir svarstė. Surado ir taisytinių dalykų ir nurodė, ką ir kaip klebonas turi padaryti.

Išėjęs ilgokai žvalgėsi nuo šventoriaus kalniuko ir mąstė. Iš čia gražiai matyti Kelmės dvaras. Kitoje pusėje – eilės namų Kelmės miestelio. Jo nuotaika pagerėjusi. Jis patenkintas ir klebono elgesiu. Gal su tokiu bus galima susitarti:

– Ar ne laikas būtų ir Kelmės parapiją reformuoti, kaip kitur yra padarę? Vis dėlto Kalvino mokslas yra nuodugnai apvalytas nuo tų visų žmogiškų priemaišų ir taip subrandintas, kad tuomet visi sutilptumėm vienoje religijoje. Net ir tie visi Kelmės žydai tada priklausytų tavo parapijai. Pagal Lietuvos statutą jie gauna visas bajoriškąs teises, jei tik jie priima krikščionybę. O bajorais jie visi nori būti. Kalvinišką krikščionybę jiems bus nesunku priimti. Ir tada tau pačiam bus geriau, – žiūrėjo klebonui į akis Solomereckis. Klebonas šypsojosi, nežinodamas, kaip geriau atsakyti. Turime būti pažangūs ir eiti su laiku. Užteko tų visokių suvaržymų, juk užtenka tik vieno tikėjimo, kaip Kristus yra pasakęs: „Kas įtikės tas bus išganytas“. Argi kas gali abejoti mūsų tikėjimu – juk tikime tikriausiai. Tai ir užtenka – ko čia daugiau smulkintis? – jis vis drąsiau įtikinėjo tylintį kleboną, kuriam panašios mintys yra pačiam kilusios. Iš jo akių Solimereckis jau išskaitė, kad verta su juo nuodugnai išsikalbėti.

– Aš džiaugiuosiu tokį puikų kleboną gavęs ir norėčiau geriau pažinti, prašau apsilankyti šeštadienio vakarais – noriu daugiau pasikalbėti, – ištiesė draugiškai jam ranką Solomereckis.

Nekantriai laukęs šeštadienio, Kataraskis į dvarą išėjo netrukus po pietų – kiek tos dienos vėlyvo rudens. Jis buvo laukiamas ir tučtuojau džiaugsmingai priimtas visos šeimos. Senasis Solomereckis supažindino su

ponia, aukšta, liguistai atrodančia, ir su savo sūnumi, jau pilnai subrendusiu vyru.

Mūriniuose dvaro rūmuose buvo ramu, kaip tvirtovėje. Tik židinio ugnis, gausiai pakurta beržinėmis pliauskomis užė ir tratėjo. Žemai, slėnyje, šniokštė patvinusi Vilbėno upė. Per langus gražiai matyti ant kitos kalvos stovinti Kelmės bažnyčia, lyg vainiku apsupta aukštais medžiais. Iš to vainiko stiepėsi į aukštumas smailus bokštelis, aiškiai apšviestas rausvos vakaro saulės. Jis atrodė vienišas ir gražus, aukštai išlikęs ir išsiskyręs iš pilkai vienodos aplinkos.

Žemiau, prieškalnyje, matyti medžiais apaugusi, akmenų tvora aptverta mirusiųjų sodyba – Kelmės kapai. Jie buvo jau kalno šešėlyje – nusileidžiančios saulės palikti... Šioje sodyboje patogiai išsitenka visų luomų žmonės. Nuo pušyno grįžo būreliai miestiečių po šabasinio pasivaikščiojimo.

Dideliame kambaryje pasisodinęs Katarškį netoli židinio, kunigaikštis Solomereckis dideliais žingsniais vaikštinėjo girgždančiu parketu. Jis nori su juo vienu atvirai pasikalbėti. Stabtelėjo prie lango. Iš čia stebi dalį savo pasaulio. Koks pašėlusiai malonus jausmas, kad kiek tik užmatai – viskas čia yra tavo.

– Žinai, pan Kotarski, Dievas kiekvieną žmogų myli ir nori jam padėti. Dievas, kaip ir kiekvienas valdovas, nori tik, kad jį pripažintum, kad jam būtum lojalus, o paskui dėkaukis savo gyvenimu, kaip išmanai. Aš esu gerai susipažinęs su visomis pasaulio religijomis. Man atrodo, kad Mahometas net už patį kalviną teisingiau galvoja. Dėlto jis Vilniaus krašto išrinktųjų bajorų tarpe jau turi pasisekimą. Mes manėme, kad Tridento visuotinis Bažnyčios suvažiavimas išeis su didesnėmis laisvėmis, o žiūrime – jie tik uždeda dar aukštesnį apynasrį... Reikia atsižvelgti, ko žmonės nori, nes „vox populivox Dei“ (žmonių balsas – Dievo balsas).

Solomereckis valandėlei nutilo ir žiūrėjo susimąstęs per langą į tolius. Jis sprendė, kokį pasiūlymą padaryti, savęs labai nenuskriaudžiant:

– Anksčiau ar vėliau, vis tiek Kelmės parapija bus reformuota, kaip ir visos kitos. Jei pats to nepadarysi, tai kitas padarys. Ko laukti? Tik pats save skriaudi. Aš tuomet paskirčiau labai gerą klebonui aprūpinimą.

– Ar tuomet grąžintumėte nusavintas klebonijos žemes? – susidomėjo klebonas.

– Argi tu norėtum ten su tomis žemėmis vargti, be jokios valstiečių talkos? Aš nei vieno kaimo negalėčiau tam priskirti, turėdamas tik 25 kaimus. Žinai, valstiečiai dirba tingėdami – jų neužtenka mano paties žemių apdirbimui. Pagaliau kiek ten buvo tos parapijos žemės. Aš geriau aprūpinsiu visokiais produktais, medžiagomis ir pinigais – viskas bus pristatyta į kleboniją, – tiriančiai žiūrėjo į kleboną, metęs patrauklų pasiūlymą.

Klebonas tylėjo, akis žemėn nuleidęs. Jam kilo mintis paklausti kiek to gero būtų, bet neišdrįso – juk jis dar nėra tokiai reformai pasiruošęs. Jis prisiminė vyskupo nurodymą atversti tą suklydusią šeimą – jo išlaikymas tuomet pats

atsiras. Jam atrodo, kad jis nepajėgs jokios įtakos jiems padaryti. Neverta nei bandyti. Jis nenori nei savęs keisti, pradėjo bodėtis tokiu drąsiu gundymu, bet nenori ir pono užgauti.

– Gal leistumėte man tą dalyką vienuoje pergaltoti. Esu lėto būdo žmogus – niekur negaliu greitai ir tvirtai apsispręsti, – aiškinosi sumišęs Katarškis.

Solomereckis žiūrėjo pro langą, neužtikdamas ant greitųjų ką kalbėti, jo minties srautą sutrukdžius. Jis visa savo prigimtimi ir kilme yra vadas – planingai ir atkakliai veržtis ten, dėl ko yra apsispręsti.

Solomereckis sumetė, gal teks su tuo Katarškiu ilgiau gaišti. Gal jis ilgai negalės apsispręsti. Gali tekti dar daug kartų vakarienei kviesti. Atrodo, kad tas jam tik ir rūpi... Jis norėtų greičiau tą parapiją reformuoti, nes jau yra nutaręs Kelmės dvarą parduoti. Tokioje padėtyje ir dvarą bus sunkiau parduoti, arba teks perduoti už daug mažesnę kainą.

Visokios mintys sukosi Somereckio galvoje, tačiau jis buvo vis laiką elegantiškai mandagus, pasakojo kelis nuotykius iš to laiko, kai jie prieš keliasdešimt metų kūrėsi Kelmės dvare. Atsisveikindamas prašė ateiti ir kitą šeštadienį ir jaustis čia kaip jų šeimos narys.

Šeštadienį jis (Katarškis) nenorom nužingsniavo į Kelmės dvarą.

Įėjo truputį pyktelėjęs ir nusiteikęs nebūti visą laiką tylinčiu. Solomereckis vėl pasisodino jį prie liepsningo židinio, buvo labai mandagus ir draugiškas. Netrukus jie atsirado pokalbio vietoje, kur praėjusį kartą buvo nutrūkę.

– Ar teko kiek pagaltoti mūsų diskutuotais klausimais? – suko kalbą prie reikalo Solomereckis.

– O, taip, Jūsų Prakilnybės mintys yra labai teisingos: vox populivox Dei. Jei visi Kelmės plačiųjų apylinkių žmonės tos reformos norės, tai yra ir reikės tada tą reformą padaryti.

– Argi Tamsta mane sulyginai su Kelmės valstiečiais? – sužaubavo akimi Solomereckis.

– Ne aš, tik šventasis raštas tikėjimo dalykuose, – tyliau, atsiprašančiu balsu atsakė Katarškis.

– Į viską turime žiūrėti protingai, o ne paraidžiui. Visuomet kas nors žmonių vardu kalba – juos atstovauja. Net ir vadinamoje Graikų demokratijoje tam tikra grupė viską nulemdavo. Kitaip negalima: vieni žmonės yra kvaili, kiti nenori tuo domėtis – koks nors elitas iš geriausiųjų turi reikalus imti ir protingiausiai sutvarkyti. Mūsų respublika yra ant tų pačių demokratinių pagrindų. Į bajorus ir didikus iškilo tie, kurie drąsiau stojo dėl bendro reikalo, aukojo ir tebeaukoja savo gyvybes, begindami savo tėvynę. Jie turi daugiau ir balso ir net geresnį supratimą kitų vardu kalbėti. Jų rankose yra ir visa krašto valdžia. O kieno valdžia, to ir religija toje vietoje, kaip Augsburgėje buvo susitarta.

– Augsburgio susitarimai mūsų krašte neveikia. Net ir Vokietijoje nebuvo pilnai jie pritaikomi. Valdžia yra šio pasaulio žmonių reikalams. Jokia valdžia neturi teisės kištis į tikėjimo dalykus. Net ir patys žmonės kurios nors vietos neturi teisės pakeisti, ką Kristus yra mokęs ir per savo įsteigtą organizaciją palikęs visam pasauliui visiems laikams. Jei tikėjimo dalykai priklausytų valdžios nuožiūrai kas būtų, jei, sakytum susidarytų tokia grupė, kuri visiškai netiki į Dievą ar jį nepripažįsta. Jei tokiai grupei pasisektų pasigrobtį krašto valdžią, tada ji verstų visus būti bedieviais, – išsijudino Katariskis aiškinti.

– Čia tik vaizduotė – kaip gali bedieviai atsirasti? Juk visi žmonės tiki ir tikės per amžius. Taip radome, taip paliksime. Kiek ten mes savo reformoje keičiame – net patys dar gerai nežinome, ką reikėti keisti. Tik dar neseniai Sandomiro suvažiavime buvo išdirbta aiškesnė konfesija, bet ji paliko dar daug laisvės asmeniškiesiems apsisprendimams, – jau nuolaidžiau aiškinosi Solomereckis.

– Ta pikta kritika katalikų tikėjimo ir didelis sektinis susiskaldymas protestantų tarpe sudaro sąlygas bedievių atsiradimui. Žinome, tokiai evoliucijai reikės ilgesnio laiko, bet šių dienų padėtis tikrai veda į tai.

Šie klebono žodžiai apstulbino kunigaikštį, čia naujos mintys prieš jo reformą, ir, atrodo, kad šis kunigas nebus sukalbamas. Jis žiūrėjo išplėstomis akimis į tolį ir mąstė. Jam labiausiai smigo mintis, kad bus bedievių, kurie net krašto valdžią gali pasigrobtį ir visus daryti bedieviais. Gal jis pats sudarinėja tas palankias sąlygas bedievių atsiradimui? O bedievis jam atrodo labai baisus žmogus – nesaistomas jokios doros ir teisingumo nuostatais. Bedieviai gali jį užmušti, jo visą turtą atimti... Jam tuojau kilo mintis, kaip bedieviai aną pelkės bažnytelę reformuotų? Gal ją nugriautų? Ne, jie turbūt panaudotų ją kokiam nors mokymui prieš Dievą, nes iš žmonių sąmonės Dievą išrauti bus labai sunku...

Vakarienės metu Solomereckis buvo nekalbus ir susirūpinęs, bet visur išlaikė savo aristokratišką mandagumą. Klebonas stebėjo jį su pasitenkinimu. Jis atsilygino jam už aną šeštadienį. Jis atidarė jam truputį akis... Jis galėtų ir daugiau tiesos pasakyti.

Čia jis vėl prisiminė vyskupo prašymą. Atrodo, kad jam nesunku padaryti įtakos. Kodėl aš negalėjau su juo anksčiau pasikalbėti – bent pabandyti sukelti abejones. Toks išmokslintas žmogus toliau pats susirastų tiesą. Juk daug žmonių laukia progos, kad kas nors jiems dalykus parodytų geresnėje šviesoje...

Sekmadienį, iš pat ryto, sklido Kelmėje didelė naujiena: naktį miręs senasis Solomereckis. Jau buvo paguldytas mirties patale paskutiniam pagerbimui administraciniame dvaro pastate. Tai buvo didžiausios šermenys, kokių, kelmiečiai dar nebuvo matę. Niekas jo nesigailėjo, bet buvo smalsu, ir gera proga atsirasti pačiame dvare ir viską pamatyti iš arti.

Po pamaldų nuėjo ten ir Katariskis. Truputį pasimeldė, dideliu kryžiaus ženkle persižegnojo ir nuėjo pareikšti šeimai užuojautos. Jaunasis Solomereckis

aiškino, kad tėvas visą laiką būdavęs visokiais rūpesčiais taip giliai persiėmęs, kad senatvėje nebegalėdavęs gerai išsimiegoti. Kai negalėdavęs užmigti, jis paimdavęs midaus stikliuką. Šią naktį jis kažkodėl išgėręs midaus daug daugiau, negu kitais kartais, ir miręs miegodamas. Atrodė, kad ir sūnus jo nesigailėjo, ar net džiaugėsi.

Kitą rytą aukštai iškeltas juodas karstas, vežamas šešių juodom marškom pridengtų arklių, pajudėjo iš Kelmės dvaro. Ilga gedulo procesija slinko lėtai į Šiluvą laidotuvėms. Šiluva buvo artimiausia reformuota parapija, nusavinta kito čia aukštai iškilusio ateivio Zavišos.

Katarskiui, atrodė, buvo belikę tik žingsnį žengti, ir vyskupo Giedraičio noras atgauti Kelmės bažnyčią katalikams. Tuo labiau Žemaitijoje vienas po kito vyko teismai, ir daugelis bažnyčių grįžo į jų teisėtų šeiminių rankas. Viena pirmųjų bylų buvo iškelta dėl užgrobtos Kražių bažnyčios ir vėliau įsteigtos altorijos su atskira koplyčia. Tuo tikslu vyskupas Giedraitis į Kražius skiria altaristą garbųjį Mikalojų Daukšą, sakydamas:

– Tamstai išduosiu raštą, kad esi ten skiriamas altaristu. Nenusimink – toks pažeminimas bus tik dėl teisminės dokumentacijos formalumų. Radęs ten viską užgrobtą, kas turėtų priklausyti atskirai pagal funkcijas aktą, paduok į teismą pagrobėją arba jo paveldėtojus. Jei atgausime, bus gera pradžia jėzuitų kolegijai ten įsteigti.

Užgrobtasis turtas buvo šemetų rankose, kurie jau buvo sukaupę nemažai turto ir turėjo aukštas vietas valdžioje. Daukšos teisminė kova buvo sunki ir ilga, bet buvo laimėta.

Giedraitis vis daugiau matė savo veiklos gerųjų pasekėjų, ir tas jį uždegdavo dar didesnei veiklai. Vieną iš jų, naujai įšventintą kunigą Merkelį Geišą, vyskupas paskiria klebonu į Kražius. Daukša nebegalėjo daugiau laiko gaišti su teismais, todėl visus nurodymus vyskupas davė Geišai – atsikrovok savo parapiją, jei nori... Ši teisminė kova buvo jau lengvesnė, ir kunigas Geišas ten įsitvirtino visam gyvenimui, kol senatvėje buvo paskirtas vyskupu.

Kada beveik visi reikalai gerėjo, Kelmės padėtis netikėtai pasikeitė. Tai buvo susiję su kunigo Kataraskio vedybomis. Išgirdęs apie šias vedybas, jaunasis Kelmės parapijos reformacijos. Ir Kataraskis parsidavė už du tūkstančius lenkiškų auksinių...

– Jei rasiu, gal aš tą popiergalį, tuojau atnešiu, – bandė slėpti savo jausmus Kataraskis.

– Neskubėkite. Jei ketini netrukus grįžti, aš pašauksiu karietą. Ten lauke prie durų, – nelaukdamas atsakymo, ramiai išėjo per kitas duris, gerai nuslėpdamas savo didelį, džiaugsmą. Tik dabar jis bus tikras valdovas, gyvų ir mirusių, atgavęs tai, ką Vytautas buvo iš savo dvaro atidavęs. Netrukus karieta dundėjo žemyn per mūrinius arkos vartus, o Solomereckis nuėjo į administracinį pastatą duoti nurodymus, kad kai tik klebonas atveš seną,

pergamentinį raštą, tą raštą tuojau jam atneštų. Kai jis tą raštą patikrins ir ras tvarkoje, tik tada įsakys išmokėti klebonui du tūkstančius auksinių.

Netrukus tas raštas buvo jo rankose – ilgas, rusvo pergamento lapas, kurio gale buvo didysis valstybės antspaudas, kurio vidury iš tolo matyti eikliai lekiantis kovos raitelis, o šalia antspaudo buvo didelėmis raidėmis parašas: VITAVTVS. Už tą vieną toki įdomų, seną dokumentą jis būtų daugiau davęs. Jis tuojau įsakė išmokėti pažadėtą sumą.

Jis ilgai tą dokumentą skaitinėjo ir mąstė. Kiek daug Vytautas buvo skyręs reikšmės Kelmės bažnyčiai, jei jis taip rūpestingai paruošė šį valstybinį aktą. Kaip rūpestingai parašytas žemės plotas, paskirtas bažnyčiai, kapams, klebonijai, ir laukai klebono išmaitinimui. Juk tai pati geriausia žemė, supanti miestelį iš vakarų pusės, jau pasidariusi dalimi miestelio. Kas gali tą žemę dabar vyskupui gražinti. Matyti Vytautas branginęs kiekvieną pėdą savo žemės, nors jo kraštas jau buvo ištįsęs nuo jūrų ligi kitų jūrų.

Solomereckis užsisvajėjo, nutolęs mintimis į Vytauto laikus, bandydamas įsijausti į Vytautą, šeiminkaujantį Kelmėje, anuos laikus suprasti.

Katarskiui tas dokumentas buvo įduotas, paskyrus jį į Kelmę, kad patikrintų turėtos žemės ribas, besiruošiant jas atgauti per teismą. Katarskiui atrodė, kad šis vyskupas yra toks galingas, kad ir be to dokumento galės apsiginti. Tik atidavus tą aktą, jo mintyse nuolat iškildavo panašios mintys, kaip apaštalo judo, kuris buvo įsitikinęs, kad žydui Kristaus nesuims, nes jis daug kartų buvo matęs, kaip Kristus stebuklingai išvengdavo pavojų.

Katarskis, gavęs algą, daryti pakeitimus savo Bažnyčioje dar nediršo ir vis delsė, kad ir Solomereckis to dar nereikalavo, jis buvo kaip ir užmiršęs Katarskį. Kai žinia apie Katarskio vedybas pasiekė vyskupą ir jis jį suspendavo, atsiuntęs kitą kunigą. Katarskis naujojo kunigo neįsileido ir šaukėsi Solomereckio pagalbos. Solomereckis jau buvo įsitikinęs, kad iš Katarskio gero kalvino nebus galima padaryti, kad jis klebonu bus tik iš bėdos, tai geriau bus be jo. Jis nusiuntė savo sargybinius, kurie abu kunigus išvarė, kleboniją ir bažnyčią užrakino. Jis tikėjosi, kad dvaras bus netrukus perduotas su visu turtu.

Tačiau dvaro pardavimas nėjo taip greitai, kaip Solomereckis buvo tikėjęsis. Nepigiai jis prašė už Kelmės dvarą. Iš tikrųjų tai buvo ilga eilė gražių dvarų ir palivarkų, išsidėsčiusių ant derlingų kalvų ir įdomių slėnių tarp kelių upių, atsirėmusių į Dubysą, apsuptų vešliais miškais. O ir pats Kelmės dvaras turėjo žavėti pakeleivį savo puikiu grožiu. Tokį jį matė Uršulė, sėdėdama ant tvenkinio kranto ir mąstydamą apie savižudybę: „Tvenkinio pakraščiais žydėjo sodai ir parko gėlynai“. Nuostabus kvėpėjimas žiedų vakaro tamsoje... ypatingai dvelkė svaiginantis alyvų kvapas, Romantiška vieta, iki šiol stovi dvaras, galėtų atgyti su visu savo puikumu. Alkani ir skurstantys negalvojame apie keliantį dvasių grožį. Ir vis dėlto... Vien tas senas akmeninis namas, buvęs kumetynas. Jeigu jį pavertus meno, kultūros žmonių židiniu, kur jie gyventų (iškeldinus, susikeitimo būdu, dabar gyvenančius į blokinius kumetynus kuriose dūsta romantikos išsiilgusios sielos), kur būtų menė koncertams ir poezijos, dramos vakarams – ar tai nebūtų dvasingumo žadinimo pradžia, bandymas

išgelbėti žūstančias mūsų sielas? Tik truputį fantazijos ir lankstumo ir daug ką išsispręstų tarsi savaime. Juk nelengva buvo ir vyskupui Giedraičiui grumtis su beįsigalėjančia reformacija. Bet jis nenuleido rankų, negailėjo sveikatos, kad išeitų laimėtoju, kai klausimas lietė dvasios reikalus.

Vyskupo minčių niekaip neapleido atminimas nelaimės, įvykusios Kelmėje. Jis taip norėjo ten išventinti į kunigus puikųjį kelmietį klieriką Kazoką – Kazakevičių iš Daustarų dvaro. Kelmei buvo taip reikalingas dvasinis prisikėlimas po Kataraskio skandalo.

Deja, tą nelaimę sekė kitos. Kelmė jau buvo Jono Gruževskio rankose, ir jis skubėjo padaryti ją kalvinišką. Šį ateivį, vyskupas Giedraitis gerai pažinojo.

Gruževskis yra buvęs Radvilo juodojo dvarų administratoriumi ir ištikimai sekęs savo poną jo reformacijos posūkiuose. Kai tas mirė ir jo turtų valdytojas pasidarė jo sūnus Našlaitėlis, nesuskubo ar nebenorėjo šiuo pasekti, ir dėl to – lauks dar apkaltinus, kad per staigiai pralobęs, nusipirkdamas Zelvės dvarą.

Kazakevičius taip pat giliai išgyveno, kad jų Vytautinė bažnyčia buvo svetimųjų atimta ir taip labai pakeista. Kilo noras kovoti dėl teisybės. Vyskupas juo džiaugėsi ir leido ilgiau studijuoti, kol šis užbaigė Vilniaus akademiją bažnytinės ir pasaulinės teisės daktaro diplomais. Dabar vyskupas džiaugėsi turėsiąs, kas galės jam sėkmingai vesti teisme bylas.

Jo išventinimas į kunigus vyko kaimyninėje Kražių bažnyčioje. Vyskupas Giedraitis tik trumpai kalbėjo, pagirdamas Kazokų giminę už tai, kad jie niekad nebūvo susvyravę savo tikėjime, dėl to ir ateina iš tokio gilaus tikėjimo kunigas nepaprastai aukos tarnybai. Toliau vyskupas nušvitęs klausėsi, kad kunigas Geišas be galo iškalbingai sakė primicijų pamokslą.

Kazakevičiui išduoti raštą, skiriantį jį Kelmės klebonu, vyskupas dar neišdrįso. Tačiau šis vis tiek veržėsi pradėti teismo bylą. Gruževskis Kelmės dvare gyveno apsuptas katalikų. Kai kurie jų buvo matę jį tą dokumentą sunaikinant.

Kai tik kunigas Kazakevičius buvo paskirtas prie kurijos teismo byloms vesti, jis tuojau pradėjo teismo procesą, pasiremdamas liudininkais ir kaltindamas patį Gruževskį už dokumentų sunaikinimą. Neužsiminė pralaimėjęs Raseinių teisme – bandė aukščiau, kur laimėjimai keitėsi su pralaimėjimais, kol po daugelio metų viskas buvo laimėta.

– Kristus nesidžiaugė, bet yra dejavęs, jog „pasaulio vaikai yra gudresni už šviesos vaikus“, o kitoje vietoje šviesos vaikams tiesiog įsakė: „Būkite gudrūs kaip žalčiai“... Padrąsindavo vyskupas savo mylimą Kazakevičių jo teismų ir ekonominiuose sunkumuose tuos pasaulio dalykus jam pavedęs.

Tiek žinių apie Kelmės dvarą ir dėl jos savininkų kaltės patyrusių nemaža negandų Kelmės katalikų bažnyčių randame knygelėje apie žemaičių vyskupą M. Giedraitį. Besidomintiems tolesne katalikybės įsitvirtinimo Kelmėje eiga siūlytume skaityti: I. Šlapelio „Romos katalikų bažnyčios istoriją“ (K., 1935); „Lietuvių enciklopediją“ XI t. (Boston, 1957), R. Mikalauskienės „Kelmės praeitį“ (V., 1975), S. Daukanto „Rinktinius raštus“ (V., 1955) ir kai kuriuos kitus leidinius.

PAVARDŽIŲ ABĖCĖLINĖ RODYKLĖ

Daukantas S. – 13

Daukša Mikalojus – 9

Didysis Lietuvos Kunigaikštis Vytautas – 1, 2, 3, 4, 10

Geiša Merkelis – 10

Giedraitis Merkelis – 1, 2, 3, 9, 10, 11, 12, 13

Glebavičius – 3

Gruževskis Jonas – 12

Katarskis B. – 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12

Kazokas-Kazakevičius – 12

Kęsgaila Mykolas – 1, 2

Krupavičius Mykolas – 1

Kudirka V. – 1

Maledeikis P. – 1

Maziliauskas S. – 1

Mikalauskienė R. – 13

Muškotienė – 3, 4

Radvila Juodasis – 12

Solomereckis – 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11

Šlapelis I. – 13

Zaviša – 9

GEOGRAFINIŲ PAVADINIMŲ ABĖCĖLINĖ RODYKLĖ

Ansburgas – 8

Australija – 1

Čikaga – 1

Dausatarai – 12

Dirvėnai – 3, 4

Dirvoniukai – 4

JAV – 1

Kanada – 1

Kaunas – 1

Kelmė – 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13

Kražiai (Medininkai) – 1, 2, 9, 10, 12

Lenkija – 4

Lietuva – 1, 2, 5

Raseiniai – 1, 12

Šiluva – 9

Vilbėnas – 5

Vilnius – 1, 2, 12

Vokietija – 8

Zelva – 12

T U R I N Y S

Kai žemaičiuose vyskupavo Merkelis Giedraitis -----	2
Pavardžių abėcėlinė rodyklė -----	13
Geografinių pavadinimų abėcėlinė rodyklė -----	14
Turinys -----	15